

סימן נב

מזוזה בפרוזדור צר

במזוזה אחת כדי להתחייב במזוזה, אם היא בצד ימין של הנכנס בפתח זה. גם בשאלה זו נפסק בשו"ע (סי' רפ"ז סעי' א') כרמב"ם. אך הש"ך (ס"ק א') כתב לחוש לדעת הרא"ש, ולכן יש לקבוע מזוזה במצב כזה ללא ברכה.

והנה בנד"ד יש לפטור את הפרוזדור מן המזוזה ממה נפשך: לדעת הרמב"ם הוא פטור, משום שאין לו שתי מזוזות; ולדעת הרא"ש והטור הוא פטור, משום שאין בו כדי לרבע ד' אמות על ד' אמות. (ואף אם נאמר שאין לעשות חשבון כזה בשתי מחלוקות שאינן תלויות זו בזו, יש לומר שיש כאן לפחות ספק ספיקא, ולקולא).

אלא שיש להסתפק אם לא לחייב במזוזה מדין אחר. הפת"ש (סי' רפ"ו ס"ק י"א) כתב בשם ס' חמודי-דניאל, שבית-שער ומרפסת חייבים במזוזה אפילו כשאין בהם ד' אמות על ד' אמות. וטעמו, כנראה, הוא משום שיש להם שימוש בפני עצמם. וא"כ גם בנד"ד יתחייב הפרוזדור במזוזה מטעם זה. אך בשו"ת יביע'אומר (ח"ד י"ד סי' כ"ג אות ד') הביא הרבה אחרונים החולקים על החמודי-דניאל, עיש"ה. (וכן נוטה דעת הגרי"ב זילבר, "בית-ברוך", קונטרס המזוזה סי' רפ"ו ס"ק קנ"ג, שלא כהחמודי-דניאל, יעו"ש).

ב. חדר המחולק לשני מפלסים

והנה יש להסתפק עוד, מכיון שהפרוזדור מחולק לשני מפלסים הגורמים לפצל את החדר לשנים, נמצא שבכל חלק וחלק בנפרד אין אפילו כדי לרבע ד' אמות על ד' אמות. האם הפרוזדור יהיה חייב במזוזה בכה"ג? והסברה נותנת שכל דין ד' אמות שאמרו הוא משום שכך הוא ראוי לשימושו של אדם, וכל שהוא פחות מזה אינו ראוי לשימוש, וממילא אינו בית. ולפי זה בית שיש בו ד' אמות על ד' אמות, אך אי אפשר

ראשי פרקים

שאלה

- א. חדר צר ופתח שיש לו מזוזה אחת
 - ב. חדר המחולק לשני מפלסים
 - ג. לול ובית שער שאין בהם ד' אמות
 - ד. קביעת שתי מזוזות מספק
- תשובה

שאלה *

בבית אחד יש פרוזדור צר וארוך. אורכו של הפרוזדור הוא כחמישה מטרים, ורוחבו – כמטר אחד. הוא מחולק לשני מפלסים ע"י ארבע מדרגות. בכניסה לפרוזדור אין צורת הפתח, אך יש שם בליטה של עמוד מצד ימין. האם פרוזדור זה חייב במזוזה?

א. חדר צר ופתח שיש לו מזוזה אחת

הרמב"ם (הל' מזוזה פ"ו ה"ב) והשו"ע (יו"ד סי' רפ"ו סעי' י"ג) פסקו שבית שיש בו בכדי לרבע ד' אמות על ד' אמות, אע"פ שאין ברוחבו ד' אמות – חייב במזוזה. וא"כ פרוזדור מסוג זה חייב לדעתם. ולעומת זאת דעת הרא"ש (הל' מזוזה סי' ט"ז) והטור (סי' רפ"ו) היא, שכל שאין ברוחבו ד' אמות, אף שיש בו כדי לרבע ד' אמות על ד' אמות – אינו בית, ופטור ממזוזה.

ועי' חזו"א (או"ת ק"י [ב] ס"ק כ"ח ד"ה כ' המ"א) שהכריע בדעת הרא"ש, וכדברי הט"ז (או"ח סי' תרל"ד ס"ק ב' ד"ה והנה) בדעת הרמב"ם, שבעיני ד' על ד' אמות מרובעות.

ומצינו מחלוקת נוספת בין הרמב"ם והרא"ש בהל' מזוזה: לדעת הרמב"ם (הל' מזוזה פ"ו ה"א) רק פתח שיש לו שתי מזוזות ומשקוף חייב במזוזה. ואילו לדעת הרא"ש (סי' י"ד) והטור (סי' רפ"ז), די

* אלול תשל"ג.

וכן נפסק בשו"ע (סי' רפ"ו סעי' י"ט).
 וצ"ע, מדוע לול זה חייב? שהרי "לול" הוא
 מדרגות לולייניות, שבדרך כלל שטחן צר מאד,
 כדי מדרך כף רגל ותו לא. וא"כ אין כאן ד' אמות
 במקום אחד, ומדוע חייב? ודוחק לומר שבצירוף
 השטח של כל המדרגות ביחד יש כאן ד' אמות.
 שהרי אין כאן ד' אמות במקום אחד, ואין אדם
 יכול להשתמש במקום זה. ובפרט קשה לשיטת
 הרא"ש, הסובר שצריך רוחב ד' אמות, ובלול מן
 הסתם אין רוחב ד' אמות.

ואפשר ליישב בשני אופנים:

א. לשיטת החמודי-דניאל (מובא בפת"ש סי' רפ"ו
 ס"ק י"א), בית שער ומרפסת חייבים במזוזה
 אפילו אם אין בהם ד' אמות על ד' אמות,
 מכיון שיש להם שימוש בפני עצמם. וגם לול
 זה יש לו שם בפני עצמו ושימוש בפני עצמו.
 אמנם שימוש זה הוא רק למעבר, אולם זה
 שיש לו שם ומקום בפני עצמו אולי מקנה לו
 חשיבות ומחייב אותו במזוזה.

ב. לשיטת הגרעק"א (סי' רפ"ו סעי' י"ג ד"ה ד"א),
 אמנם מקום שאין בו ד' אמות על ד' אמות
 פטור מצד עצמו, אך בכניסה ממנו לחדר
 גדול הוא חייב. וא"כ גם כאן יש מקום לחייב
 את הלול בכניסה ממנו לעליה ובכניסה ממנו
 לבית.

אלא שצ"ע אם אכן בנד"ד הפרוזדור מתחייב
 במזוזה לדעת החמודי-דניאל. כי יש לומר שרק
 בית-שער חייב במזוזה אע"פ שאין בו ד' אמות
 על ד' אמות, כיון שיש לו שימוש בפני עצמו ושם
 בפני עצמו. מה שאין כן בפרוזדור, שהוא רק
 מעבר לטרקלין; ואין לו שימוש בפני עצמו ושם
 בפני עצמו; ואינו דומה ללול שיש לו שם בפני
 עצמו, בעוד שפרוזדור הוא מעבר בלבד. (ועי'
 רש"י, ב"ב ז' ע"ב במשנה ד"ה כופין: "...בית-שער – להיות
 שומר הפתח יושב שם בצל". ומבואר איפוא שבית-שער
 שימש תשמיש מיוחד לעצמו).

אך גם אם נניח שלדעת החמודי-דניאל הוא
 חייב בנד"ד, הרי הגרעק"א חולק ואומר שמקום
 שאין בו ד' אמות על ד' אמות, גם אם הוא חשוב

להשתמש בהן בפני עצמן משום שכל ד' אמות
 נמצאות במפלס אחר, אינו נחשב לבית. אך לא
 מצינו ראייה מפורשת לכך.

ומצינו בפוסקים שחדר המחולק ע"י מחיצה
 הגבוהה עשרה טפחים, נחשב לשני חדרים (עי'
 קונטרס המזוזה, להגרי"ב זילבר, סי' רפ"ו ס"ק קנ"ט). אך
 כאן גובה המדרגות אינו מגיע לעשרה טפחים.
 וא"כ יש להסתפק, אולי רק חדר הנמצא על
 מישור אחד צריך להיות מחולק ע"י מחיצה
 עשרה טפחים כדי שייחשב כשני חדרים; אך
 חדר המחולק לשני מפלסים שונים, כל שהאחד
 גבוה מחברו שלושה טפחים כבר נחשב לשני
 חדרים נפרדים. ומכיון שאי אפשר להשתמש
 בכל חלק וחלק לבדו, משום שאין בו ד' על ד' –
 פטור. וצ"ע.

ואולי יש לפשוט את הספק הזה ממה שנאמר
 במסכת עירובין (צ"ג ע"ב):

והילכתא: גידוד חמישה (רש"י: חצר שקרקעה גבוהה
 חמישה טפחים) ומחיצה חמישה – מצטרפין (ליצור
 מחיצה שלמה של עשרה טפחים).

ואם נאמר ששני חלקים הנמצאים בשני
 מפלסים נחשבים כשנים למרות שאין ביניהם
 עשרה טפחים, א"כ מדוע נזקקת הגמרא שם
 לצרף את המחיצה כדי להשלים לעשרה טפחים,
 הרי די בגידוד חמישה?

וצ"ע אם ניתן ללמוד מזוזה מעירובין. שכן
 אולי יש לומר שבמזוזה בעינן דווקא בית הראוי
 לתשמיש, ובנד"ד, בגלל הפרשי הגובה, אין הבית
 ראוי לתשמיש; מה שאין כן בעירובין, צריך שם
 "בית" ולא בית הראוי לשימוש דווקא. מיהו
 במסכת סוכה (ג' ע"א-ע"ב) משמע שהגמרא משווה
 את הלכות מזוזה להלכות עירובין; עי"ש, וצ"ע.

ג. לול ובית-שער שאין בהם ד' אמות

והנה יש לעיין במה שנאמר במסכת מנחות (ל"ד
 ע"א):

לול פתוח מן הבית לעליה, אמר רב התא: אם יש
 לו פתח אחד, חייב במזוזה אחת; אם יש לו שני
 פתחים, חייב בשתי מזוזות.

ויש לעיין בשאלה דומה שנידונה במסכת ראש השנה (כ"ח ע"ב):

היתנין במתנה אחת שנתערבו בניתינן מתנה אחת – יינתנו מתנה אחת... מתן ד' במתן אחת – ר' אליעזר אומר: יינתנו במתן ד'. ר' יהושע אומר: יינתנו במתן אחת א"ל ר' אליעזר: הרי הוא עובר על "בל תגרע!" א"ל ר' יהושע: הרי הוא עובר על "בל תוסיף!" ועוד אומר ר' יהושע: כשלא נתת, עברת על "בל תגרע" ולא עשית מעשה בידך; כשנתת, עברת על "בל תוסיף" ועשית מעשה בידך.

והרמב"ם (הל' פסולי המוקדשין פ"ב הי"א) פסק להלכה כר' יהושע, ששב ואל תעשה עדיף. ונראה לענ"ד שהוא הדין כאן.

תשובה

למעשה נראה שאין לקבוע מזוזה בפרוזדור זה, מן השיקולים הבאים:

א. יש ספק אם פרוזדור זה חייב בכלל במזוזה, בגלל הממדים שלו ובגלל הצורה המיוחדת של הפתח.

ב. גם אם הוא חייב במזוזה, יש ספק איזה צד חייב במזוזה.

ומכיון שמול החשש של "בל תגרע" עומד איסור "בל תוסיף" – נראה שאין לקבוע מזוזה כלל בכניסה לפרוזדור זה.

ושמועה שמעתי שהגרח"ע סבר שאין "בל תוסיף" במזוזה, והוא עצמו קבע שתי מזוזות בפתח אחד מספק. ובהיותי בוויילנא ביקרתי בביתו של הגרח"ע ולא ראיתי סימן לשתי מזוזות. ואולי נמחקו העקבות מרוב השנים או שהדבר היה בדת פנימית שאינה ניכרת כל כך.

בפני עצמו, אינו חייב מצד עצמו אלא ביציאה ממנו לחדר הגדול (וכך כתב בס' "אפרקסתאדעניא", סי' ק"ב, שהחמודידיניאל והגרעק"א תולקים זה על זה). וא"כ יש כאן ספק, היכן יקבע את המזוזה; בכניסה לפרוזדור, כתחמודידיניאל, או ביציאה ממנו, כהגרעק"א? (וכבר הבאנו לעיל, אות א', שרוב האחרונים תולקים על החמודידיניאל).

וממה שבלול חייבים בשתי מזוזות אין ראייה לאף אחת מהשיטות. כי יתכן שהמזוזות היו ביציאות מהלול, כדעת הגרעק"א, וייתכן שהיו בכניסות אליו, כדעת החמודידיניאל. ולענייננו, מכיון שהדעת נוטה לפסוק כדעת הגרעק"א, חיוב המזוזה הוא רק בכניסה מהפרוזדור לחדרים, אך הפרוזדור עצמו פטור מן המזוזה.

ד. קביעת שתי מזוזות מספק

ולכאורה אפשר היה להציע לקבוע מספק שתי מזוזות, משני צדי הפרוזדור: מצד ימין, בכניסה אליו, ומצד שמאל, ביציאה ממנו. אך נראה שאי אפשר לנהוג כך, שכן יש כאן איסור "בל תוסיף". ולא דמי לתפילין, שיכול להניח שני זוגות: של רש"י ושל ר"ת. כי שם זוג אחד כשר וזוג אחד פסול. מה שאין כן כאן, ששתי המזוזות כשרות. וגם אם מכוון במפורש שלא לצאת ידי חובה במצוה המיותרת, אין בכך כדי לפטור אותו מאיסור "בל תוסיף", לפחות מדרבנן (עי' תוס' סנהדרין פ"ח ע"ב ד"ה אי סבירא, ט"ז סי' ל"ד ס"ק ב'). אמנם כאן הוא מקיים מצוה רק במזוזה אחת, וא"כ אין כאן הוספה. אך נראה שגם זה אסור, ופוק חזי מאי עמא דבר, שלא קובעים שתי מזוזות במצב של ספק.

ומאידך גיסא, אם נאמר שלא לקבוע מזוזה כלל, הרי יש כאן ביטול מצוות עשה.